

SĂRMANUL DIONIS

Proza lui Eminescu este mai redusă ca număr decât poezia dar ca și în poezie și în proză, Eminescu este un deschizător de drumuri.

Eminescu este creatorul basmului cult prin Făt Frumos din lacrimă. Apoi este creatorul prozei fantastice Sărmanul Dionis în care realizează nu numai o nuvela fantastică ci și una filosofică. Valorificând ideile filosofice antice cât și ideile moderne.

În afara de acest tip de proză Eminescu a scris și proză de dragoste estetică ca în Cezara la aniversara.

Tematica prozei Eminesciene se poate grupa astfel:

- 1) proză de inspirație social-istorică în Geniu pustiu
- 2) proză fantastică și filosofică: Umbra mea, Sărmanul Dionis.
- 3) proză de inspirație folclorică: Făt Frumos din lacrimă
- 4) proză erotică: Cezara la aniversare

Proza lui Eminescu a fost discutat mult de criticii literari și contestat de Eugen Lovinescu sau Garabet Ibrăileanu care au socotit proza lui un exercițiu minor fără valoare estetică deosebită. Alții însă au apreciat-o și au remarcat nota halucinantă a ei și au apreciat-o pentru mesajul emoțional al adolescenței năvalnice. Dintre acești critici s-au remarcat George Călinescu și Eugen Simion.

Proza eminesciană aduce în contextul vremii visul romantic și cugetarea filosofică. Cea mai reprezentativă creație din domeniul prozei filosofice și fantastice este “Sărmanul Dionis”.

Nuvela este una dintre cele mai originale dintre prozele lui Eminescu. Nuvela este rezultatul contactului cu filosofia și literatura europeană din perioada studiilor de la Viena unde a și fost redactată așa cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă lui Iacob Negruzii de către Ioan Slavici. Nuvela a fost citită la 1 septembrie 1872 la “Junimea” unde a creat impresia de extravaganță prin amestecul de filosofie și literatură. Nuvela este publicată în ianuarie 1873 la “Convorbiri Literare” de același Negruzii. Eminescu mai crease două proze filosofice “Archeus” și “Umbra mea” în care sînt dezvoltate mai multe motive, mituri: mitul omului care și-a pierdut umbra, dedublarea personalității și relativitatea adevărurilor, motive preluate alături de altele din “Geniu pustiu” și se vor regăsi în “Sărmanul Dionis”.

SUBIECTUL NUVELEI

Întorcîndu-se spre casă într-o seară de toamnă prin ploaia rece, Dionis, un tînăr visător incurabil, copist, modest, neavînd pe nimeni pe lume, meditează asupra teoriei lui Kant despre subiectivitatea spațiului și a timpului ca forme ale

intuiției, ale simțurilor noastre. “Nu există nici timp nici spațiu”, meditează Dionis, ele sînt ipotezele fantastice la care ajunge Dionis, fantastice nu pentru că ar fi lipsite de logică, ci pentru că presupun împrejurări care trec dincolo de limitele experienței. Dacă lumea cu toate evenimentele nu este decît rodul eului propriu înseamnă că omul este a tot puternic și poate să caute în sine împlinirea visului său.

E posibil deci și folosind anumite lucruri mistice desprinse din magie și astrologie să ne mișcăm pe orizontala timpului ori pe orizontala spațiului în timp și spațiu care scapă percepției.

Partea introductivă a nuvelei care ne familiarizează cu lumea gîndurilor și a existenței cotidiene a lui Dionis, continuă cu prezentarea străzii, a cafenelei, a locuinței lui Dionis toate sordite; sordime apasată parcă de un blestem a descompunerii evidentă sub ploaia care cade. Singurul element feeric este luna care apare în sfîrșit dintre norii risipiți de ploaie.

Portretul fizic al lui Dionis și imaginea camerei sale confirmă atmosfera romantică a întregii evocări. Aproape toate notele caracteristice viziunii romantice se regăsesc aici. Dionis e tînăr, palid, melancolic, orfan și sărac, povestea însă-și a nașterii lui e neobișnuită ca și destinul părinților morți încă din vreme.

Casa veche unde locuiește e dărăpănată, ascunsă în mijlocul unei grădini pustii. Camera de la etaj pe care o ocupă Dionis avea pereții negri de șiroaie de ploaie ce curgeau prin pod și un mucegai verde se prinsese de var.

Mobilierul simplu și stivele cîtorva sute de cărți vechi și ele completează peisajul. Totul pare al izola pe Dionis; chiar preocupările sale sînt insolite pentru că ele tind să descopere posibilitățile regresivii în timp și a anulării distanțelor cosmice.

Cuprins de reatitudine condiție necesară a scenariului cu ajutorul unui compendiu de astrologie, care dăruiește puteri magice cui știe să-l folosească Dionis încearcă experiența crucială. Face un semn magic și se trezește într-un alt veac; devine călugărul Dan din Iași pe vremea lui Alexanru cel Bun, discipol al dascălului Ruben. Figura tipică de învățat medieval, un fel de Mefisto îl face pe Dan să se deprindă de propria-i umbră, care constată că defapt sufletul său ar fi trăit cîndva demult în pieptul lui Zoroastru.

Dan iubește pe Maria, fiica spătarului Tudor Mesteacăn și reușind să-și înlocuiască umbra și să intre în posesia eternității lui primordiale o ia cu sine și pe iubita lui și călătoresc împreună spre lună într-o voluptoasă și lungă îmbrățișare. Clipa devine veac iar Pămîntul este prefăcut într-un mărgăritar și atîrnat în salba iubitei. Astrul nopții este un eden cu peisaje feerice o natură romantică și fantastică în același timp.

În această natură feerică Dan și Maria trăiesc într-o veșnică desfătare, într-o sărbătoare continuă și totul ar fi desăvîrșit dacă Dan n-ar fi frămîntat de taina pe care nu trebuie să o dezlege, aceea a triunghiului sacru avînd în centru un ochi de

foc deasupra căruia stă scris cu litere strâmbe un proverb arab, pe care Dan nu-l poate interpreta. Când călugărul Dan bucurându-se de forțe nelimitate are cutezanța de a presupune că s-ar fi identificat cu însuși Dumnezeu “oare fără să știu nu sunt eu însumi doamne” se produce o fantastică prăbușire cosmică în abis. Dan și Maria sînt proiectați în haos și Pămîntul își recapătă dimensiunile inițiale. Ca dintr-un vis personajul se trezește sub forma reală, a lui Dionis. Trezit din visare, Dionis vede printre perdelele albe de la fereastra casei vecine o față cu chipul blond care cîntase înainte ca el să adoarmă și se hotărăște să-i scrie. Când fata apare la fereastră, cu scrisoarea, Dionis leșină și se va trezi după un delir, în care se amestecă din nou planurile și la trezire va constata că situația lui s-a schimbat radical. Este o răsturnare de situație tipică romantică. Se descoperise că tînărul sărac este beneficiarul unei moșteniri suficientă pentru ca tatăl fetei să-l primească altfel. Indiciul fusese tabloul din camera lui care reprezenta chiar pe tatăl său și cu care dialoga adesea în orele de singurătate. Trezinduse definitiv o descoperă fata , iar scena de dragoste încheie fericit destinul fantastic al lui Dionis pentru a-i deschide perspectiva împlinirii cosmice alături de Maria. Într-un post scriptum explicativ, Eminescu încearcă din nou să strecoare îndoiala asupra limitelor abia limpezite dintre realitate și vis.

Sînt prezente în nuvelă motive pe care am găsit și în poezii motive romantice, filosofice ca: viața un vis, motivul umbrei. În final un motiv prezent în Glossă, motivul lumii ca teatru. Noutatea și fascinația incontestată a poemului provine din felul original în care Eminescu îmbina filosofia cu narațiunea fantastică cu descrierea.